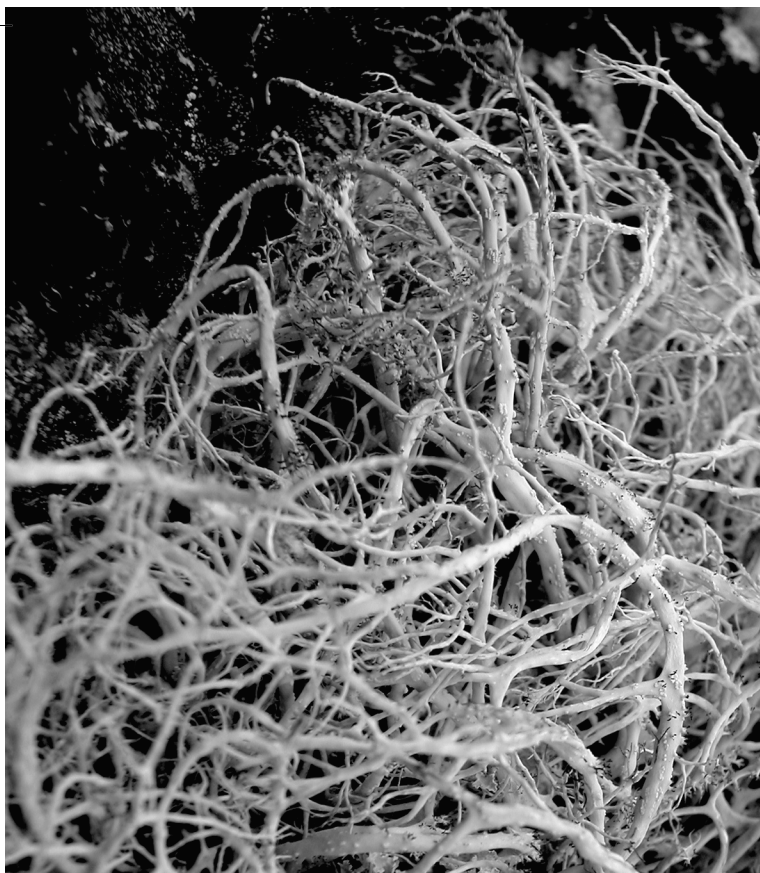

DET ABSURDE SAMFUND

– om sammenhængskraften i den mikrosociale orden

Af Michael Hviid Jacobsen

“Hvis du standser op og ser på verden ...
jeg siger, ser på, ikke tænker over
eller kritiserer ... så ser den fuldstændig
vanvittig ud. Og ved Gud, den er vanvittig.
Den er lige så vanvittig, når den er normal og
fredelig som i krigstid eller revolution”
Henry Miller, Plexus

Social orden og sammenhængskraft – og forandringerne heri – er, og har vedvarende været, nogle af de vigtigste grundbegreber i sociologien, fordi ethvert samfund, primitivt eller senmoderne, nødvendigvis – hvis betegnelsen ‘samfund’ overhovedet skal give nogen mening og have nogen som helst gyldighed – må udvise social orden og sammenhængskraft. Svar på spørgsmål om social orden (eller social organisering) og sammenhængskraft er nogle af de mest omdiskuterede og grundlæggende i sociologien. Mens nogle vil hævde, at kilden til social orden og sammenhængskraft skal lokaliseres i internaliseringen af normer, en funktionel arbejdsdeling og tildelingen af komplementære sociale roller (f.eks. Durkheim og Parsons), vil andre hævde, at svaret skal findes i indivi-

ders meningsskabende sociale handlinger (f.eks. Weber og Schutz), i menneskets sociale væsen, der gennem praxis omformer sig selv og sin omverden (f.eks. Marx), eller i dialektikken mellem internalisering og eksternalisering (f.eks. Berger og Luckmann). Endnu andre vil fremføre, at kilderne til social orden og sammenhængskraft skal søges i tilegnelsen af symboler og overtagelsen af roller fra signifikante andre gennem socialisering (f.eks. Mead) eller i de langstrakte kæder af gensidig afhængighed, der opstår som følge af funktionel differentiering og magtasymmetri i samfundet (f.eks. Elias), mens stadig andre mener, at det skyldes menneskets netværksskabende kapaciteter, der skaber strukturel sammenhæng (Moody & White 2003), at det skyldes sammenkoblingen af biologiske, fysiologiske og psykologiske faktorer i de sociale grupper, der dannes på baggrund heraf (Barchas & Mendoza 1984), og endnu andre at vekselvirkningen mellem sociale former i interaktionen mellem mennesker udkrystalliserer samfundet, som vi kender det (f.eks. Simmel). Antallet af svar er således næsten ligefrem proportionalt med antallet af sociologiske skoledannelser, traditioner eller teoretiske perspektiver.

Social orden og sammenhængskraft er desuden begreber, der fra tid til anden – og særligt når man fornemmer, at den sociale orden eller sammenhængskraft udfordres, krænkes eller trues – optager såvel politikere som samfundsforskere. Det er opfattelsen, at uden disse to komponenter ville samfundet falde fra hinanden, disintegrere og forfalde til en alles kamp mod alle. Allerede Thomas Hobbes, der netop skrev i en sådan brydningstid og en periode karakteriseret ved krig og ufred, rejste således de to spørgsmål: “Hvad er

det, der gør mennesker føjelige for social disciplinering”, og “Hvordan er social orden mulig?”. Hvis man sammenkoger disse spørgsmål, kommer man frem til et tredje og nært beslægtet spørgsmål: Hvad får samfundet til at hænge sammen? Der findes, som jeg har vist, mange vidt forskellige og indbyrdes forholdsvis uforenelige svar herpå (jf. f.eks. også Berger 1999; Bierstedt 1974; Empey 1984; Friedkin 2004; Fukuyama 1999; Wrong 1994). Ofte er det imidlertid svar, der i sociologien behandles ud fra et makroperspektiv og omhandler normer, værdier eller moral på et overordnet og abstrakt samfundsplan. Torben Berg Sørensen (1995) kaldte dette for ‘makroillusionen’ – forestillingen om, at samfundet, dets institutioner, dets orden og dets sammenhængskraft kun kan forstås som makrofænomener, hvorfor man er tilbøjelig til at se bort fra mere mikroorienterede fænomener som vilje, refleksivitet, mening, intention, handling og valg.

Samfundet kan imidlertid også forstås og belyses ‘fra neden’ – fra de mikroskopiske processer af hverdagslige og upåagtede samhandlingsritualer, der udføres i menneskers ansigt til ansigt-kontakt med hinanden, og som i vid udstrækning – som en samlet effekt – skaber noget, der rækker udover deres umiddelbarhed og situationsbetingede karakter (Collins 2004; Simmel 1998). Det absurdes sociologi tilbyder netop sådan et alternativt mikrosociologisk syn på social orden og sammenhængskraft. Sammenhængskraft, i en absurd forstand, henviser til, hvorledes den sociale orden – og dermed også samfundets sammenhængskraft – ikke bare kan tages for givet, og hvordan den vedvarende er under udvikling og afvikling, under konstituering og udfordring, under forhandling og opløsning som en del af en vedvarende dia-

lektisk proces. I denne artikel vil jeg kortfattet forsøge at angive et muligt alternativt svar på spørgsmålet: Hvordan er samfundet muligt? (altså hvordan skabes og opretholdes social orden og sammenhængskraft) ud fra et af de mest oversete mikrosociologiske perspektiver – det absurdes sociologi. Det, der følger, aspirerer ingenlunde til en fyldestgørende gennemgang af det absurdes sociologi, men skal blot tjene som en appetitvækker for interesserede læsere.

DET ABSURDES SOCIOLOGI

Hvad er det absurdes sociologi? Det er betegnelsen for et perspektiv eller en tilgang til studiet af social orden, der blev udviklet op igennem slutningen af 1960'erne som en del af det, der generelt kan betegnes 'de kreative sociologier', fordi de betoner menneskers kreative og aktive meningsskabelse i verden – herunder fænomenologi, symbolsk interaktionisme, eksistentialisme, etnometodologi og det absurdes sociologi (Morris 1977). Det absurdes sociologi rangerer samtidig blandt de "mindste" sociologiske perspektiver, eftersom det, der er skrevet af og om absurdisterne, til stadighed er endog særdeles sparsomt (Jacobsen 2005, 2008). Det absurdes sociologi opstod netop på et tidspunkt i det moderne samfunds udvikling, hvor fastgroede værdier og normer kom under stigende pres, og hvor nye konfliktmønstre, livsstile og moralbegreber så dagens lys. I sociologien – givetvis foranlediget af disse samfundsmæssige forandringer – var det en periode, hvor funktionalistiske teorier var på tilbagetog, og hvor perspektivet forandredes i retning af f.eks. hverdagslivssociologiske tilgange. Det absurdes sociologi kom fortrinsvis til udtryk i en enkelt bog, hvilket berettiger betegnelsen som den mindste sociologiske forskningstilgang, selvom også andre siden har arbejdet med en absurd tilgang til sociologien (jf. f.eks. Shoham 2006). Denne bog, *A Sociology of the Absurd*, blev forfattet af Stanford M. Lyman og Marvin B. Scott, som begge havde en californisk baggrund, der netop på dette tidspunkt udgjorde afsættet for mange af de tanker og traditioner, der dyrkede denne nye kre-

ative hverdagslivssociologi (Adler, Adler & Fontana 1987:221-222). Det fik Ernst Gellner til sarkastisk at betegne denne alternative måde at tænke individ og samfund på som en slags 'genfortryllesindustri' eller en særlig 'californisk form for subjektivitet' (Gellner 1975), fordi individets refleksive, kreative og aktive meningsskabelse var i højsædet med henblik på at genfortrylle en verden, hvor mange – særligt unge – følte sig fremmedgjorte og i modsætning til det etablerede konsensus-, konsum- og massesamfund. Så i modsætning til dem, der mente, at social orden og sammenhængskraft skyldes effektiv social kontrol eller den sociale strukturs evne til at neutralisere konflikt, fremførte de absurde sociologer, at det skyldes konflikt – den vedvarende kamp eller det strategiske spil mellem individer eller grupper i samfundet om identiteter, territorier, tid, frihed og mulighed, der skaber midlertidige enklaver eller relativt stabile mønstre af situationel orden.

Forestillingen om det absurde har imidlertid betydeligt dybere rødder end 1960'ernes ungdomsoprør, Woodstock-generation, raceuligheder og seksuel frigørelse. Det absurdes sociologi er faktisk en hybrid mellem en mangfoldighed af indtryk, hvor inspirationen bl.a. findes hos filosoffer, kunstnere, samfundsforskere og forfattere som Albert Camus, Jean-Paul Sartre, Søren Kierkegaard, Karl Jaspers, Samuel Beckett, Erving Goffman, Harold Garfinkel, Alfred Schutz, Maurice Merleau-Ponty, William Shakespeare, Nicolas Evreinoff, Georg Simmel, Max Weber, Max Frisch, Ludwig Wittgenstein, Edmund Husserl, Luigi Pirandello, Harold Pinter, Eugène Ionesco, Franz Kafka, Marquis de Sade og Friedrich Nietzsche. Hovedinspirationskilden eller 'faderskikkelsen' for det absurdes sociologi er imidlertid Niccolò Machiavelli og hans berømte skrift om Fyrsten, der ved hjælp af sin *virtù* – sin fornuft, strategiske sans, kynisme og manipulatoriske evner – er i stand til at konfrontere verdens *fortuna* og *accidia* og, på trods af modstand, opnå sine målsætninger. Fyrstens evner til at få sin vilje trods modstand, som det absurdes sociologi ekstrapolerer til de fleste samfundsbor-

gere, medfører fra tid til anden kamp og konflikt, men med sin fornuft og strategiske sans øges sandsynligheden for, at netop hans definition og konstruktion af virkeligheden bliver den gældende. Der er således tale om et vist manipulerende menneskesyn, hvor individet – som i dele af Goffmans forfatterskab – gennem indtryksstyring og evnen til at kontrollere sig selv også kan styre sine omgivelser. Det er tydeligt, at den bricolage, som de absurde sociologer skaber ud af denne mangfoldighed af indtryk, lige fra det absurde teater via interaktionistisk sociologi til eksistentielistisk filosofi, ikke er en systematisk eller generel sociologi, men snarere et begrebsligt afsæt til at udføre empiriske studier i en mangfoldighed af mikro-settings.

Det absurdes sociologi opstod samtidig som en markant modreaktion mod behaviorisme, positivisme og funktionalisme, som reducerede mennesket til et stimulus-respons-væsen eller til en oversocialiseret og passiv rolleovertager uden selvstændig bevidsthed eller valgfrihed. Lyman og Scott skriver således, at “mennesker er ikke nødvendigvis resultatet af sociale eller psykologiske kræfter – klasse, kaste, race eller dybtliggende psykologiske tilstande – der *determinerer* deres adfærd i en situation” (Lyman & Scott 1970:4). Mennesket er – på forskellig måde – fanget i spændingsfeltet mellem frihed og kontrol, og det er den kamp, der opstår på baggrund heraf, der udgør samfundslivets funktionsmekanisme. De absurde sociologer hævder samtidig, at samfundets mening er, at det i sig selv ikke *har* nogen mening – at det er meningsløst eller absurd. I det 20. århundrede er mennesket blevet omgærdet af en eksistentiel meningsløshed, fordi alle fortidens trosopfattelser og forestillinger, som gav livet mening og retning, nu er blevet demonteret eller afsløret som vilkårlige. Som Eugène Ionesco rammende bemærkede i *Dans les armes de la ville*: “Absurd er det, der er uden formål ... Mennesket er fortabt, når det er friset fra sine religiøse, metafysiske og transcendentale rødder; alle dets handlinger bliver meningsløse, absurde, nytteløse” (Ionesco in Esslin 1991:23). De absur-

de sociologer indfangede selv det meningsløse med mere sociologiske begreber, da de skrev:

Betegnelsen ‘absurd’ indfanger den grundlæggende antagelse i denne nye bølge [af sociologier] om, at *verden i bund og grund er uden mening*. I modsætning til den sociologi, der ønsker at opdage handlingens *virkelige* betydning – en sociologisk virkelighed så som den *funktionelle* betydning af social adfærd – hævder denne nye sociologi, at alle trosforestillinger, inklusive den konventionelle sociologis, er vilkårlige. De problemer, som man tidligere antog, var sociologens, er faktisk snarere det almindelige menneskes hverdagsproblemer. Det er ham, som må mejse meningen ud af en verden, der er meningsløs. Fremmedgørelse og usikkerhed er livets grundlæggende vilkår – til trods for at de erfares forskelligt af individer og grupper – og at den regelmæssige dehumanisering af mennesket er alles ansvarsområde

(Lyman & Scott 1970:1).

Sammenhængskraften, såvel som den sociale orden, *skabes* derfor – i stedet for forudsættes – af menneskers vedvarende forsøg på at minimere denne tilværelsens absurditet, usikkerhed og fremmedgørelse gennem kamp. Heraf følger to analytiske forhold. For det første at en spilteoretisk model for socialitet i almindelighed og ‘problematisk’ socialitet i særdeleshed (f.eks. i forhold til afvigere, stigmatiserede eller minoriteter) anvendes, og for det andet at konflikt antages at være grundformen for socialitet, således at enhver social situation – på den ene eller anden måde – er problematisk, hvorfor der vedvarende skal arbejdes på at få den til at være meningsfuld og sammenhængende.

DEN ABSURDE ORDEN

Hvad betyder det ‘absurde’? Jeg har været inde på, hvorledes det kan forbindes med tab, opløsning, formålsløshed og meningsløshed. Men hvad betyder det i forhold til social orden og sammenhængskraft? Donald V. Morano har oplistet de mangfoldige betydninger, som begrebet ‘absurditet’ har i en mere socialfilosofisk kontekst: Total meningsløshed, uoverkommelig selvmodsigelse, paradoks, menneskets møde med fysiske, moralske og følelsesmæssige begrænsninger, det usikre og ufrivillige ved dødelige og kontingente væseners tilværelse, menneskets benægtelse af at

acceptere sine begrænsninger og sine uforløste aspirationer med henblik på at transcendere sine begrænsninger, og slutteligt det, der er tilbage og værdsættes, efter at skrøbeligheden og utilstrækkeligheden ved alle menneskeskabte ordener er blevet afsløret (Morano 1972:255-256). Fælles for disse betydninger er fraværet af noget – fraværet af mening, sammenhæng, orden, fornuft og stabilitet – alle de idealer, som den store oplysningsfilosofi ellers fremmanede og dyrkede. Man kunne forledes til at tro, at den bedste måde – ifølge de absurde sociologer – at konfrontere denne absurditet ville være defaultisme og opgivelse – at kaste håndklædet i ringen og acceptere absurditeten. Men nej, netop fordi verden er kendetegnet ved fravær, ved mangel på forudgivet orden og sammenhæng er det menneskets fornemmeste opgave selv at sikre, at dette eksistentielle tomrum fyldes ud med meningsfuldhed. Absurditeten, som H. Gene Blocker skriver i sin *The Metaphysics of Absurdity*, er således kun begyndelsen – det er nu, at slaget skal stå for at modvirke absurditeten – den er det problem, der skal løses af mennesker (Blocker 1979). At give op, at begå selvmord, at lade fortvivlelsen råde er alle tegn på, at absurditeten har vundet slaget. At sige nej, at gøre modstand, at kæmpe videre – mod alle odds – er derimod alle måder, hvorpå mennesket kan suspendere eller midlertidigt transcendere absurditeten og skabe øer af mening i et meningsløshedens hav. Det er denne myndiggørelse af det skabende og kæmpende menneske, der kendetegner det absurdes sociologi, og som sætter den i modsætning til mange traditionelle teoretiske perspektiver inden for samfundstænkningen.

Det er efterhånden blevet sådan i sociologien, at traditioner som behaviorisme, funktionalisme og positivisme er en slags prygelknaber eller stråmænd, som man altid og næsten omkostningsfrit kan skrive sig op mod, netop fordi deres udbredelse i dag er relativt begrænset. Men på det tidspunkt, hvor de absurde sociologer skabte deres perspektiv, var sociologien i vid udstrækning stadig under indflydelse af teorier og baggrundsantagelser, som havde afsæt i funktionalisme eller positivisme.

Særligt på fem centrale punkter kritiserer og tilbyder de absurde sociologer korrektiler til de teorier om social orden og sammenhængskraft, som dominerede dagsordenen i sociologien i store dele af det 20. århundrede, herunder særligt opfattelser, som associeres med funktionalismen:

1. Den sociale verden bebos af mennesker, der er underlagt sociale kræfter, de ikke selv er bevidste om eller herrer over, og som i vid udstrækning styrer deres liv og begrænser deres frihed.
Nej, siger de absurde sociologer, der findes et eksistentielt kontinuum mellem frihed og determinisme, hvor nogle mennesker er mere frie end andre, og hvor kampen om at udleve denne frihed udspiller sig i hverdagslivets mikrounivers.
2. Samfundet er en sammenhængende organisme, der integreres af stabile, ikke-arbitrære enheder, og som hver især bidrager til opretholdelsen af helheden.
Nej, siger de absurde sociologer, alle elementer af samfundet er arbitrære, og der findes ikke nogen teleologi (formål) og ingen homøostase (ligevægt) i samfundet uafhængig af den, der aktivt skabes af mennesker – samfundet består af individer, der gennemlever episodiske begivenheder, som danner baggrunden for menneskers konstruktion af det sociale.
3. Den sociale orden opstår som følge af samarbejde og gensidig afhængighed, f.eks. gennem normer og roller, der indsocialiseres i og internaliseres af mennesket.
Nej, siger de absurde sociologer, samfundet er en kompleks verden, der består af en lang række stridende subkulturer, der igennem deres konfliktprægede relationer skaber et relativt stabilt mønster af socialitet.
4. Studier af mennesket tager afsæt i iagttagernes perspektiv på disse menneskers handlinger i en verden, der a priori determinerer disse menneskers liv.
Nej, siger de absurde sociologer, studiet af mennesket – herunder sociologiens – tager afsæt i de menneskers perspektiv, der bebor en social verden, som de selv skaber.
5. Der findes et overordnet fælles værdisystem i samfundet.
Nej, siger de absurde sociologer, der findes i moderne pluralistiske samfund meget få, hvis nogen, bindende eller almenlydige værdier og normer – i stedet kæmper og forhandler mennesker gennem situationsdefinitioner om, hvordan den sociale verden skal tage sig ud.

De absurde sociologers definition af social orden og sammenhængskraft kan, i forhold til disse punkter, sammenfattes som følger: "Samfundet kan i den moderne komplekse verden bedst beskrives som en samling af indbyrdes stridende subkulturer, der i deres relationer formår at opretholde et vist mønster af stabilitet gennem anvendelsen af sociale mekanismer, som indtil videre ikke er fuldt ud forstået af sociologer" (Lyman & Scott 1970:8). De absurde sociologer ønsker således at omtænke det eksisterende og skabe et nyt begrebsapparat til at indfange de sociale mekanismer, der skaber social orden og sammenhængskraft, til trods for at baggrunden er konflikt, magtkamp og modsatte situationsdefinitioner. På den måde er den sociale orden, som den momentant fremtræder for mennesker, faktisk absurd – den er opstået, uden at nogen enkeltperson i udgangspunktet ville det eller stræbte efter den. Den sociale orden er således koaguleret som midlertidig orden.

Udgangspunktet for de absurde sociologers analyser er dermed en "opmærksomhed mod mennesket som en, der skaber stabile situationer, der stræber efter sine egne interesser, og som ødelægger særlige sociale ordener" (Lyman & Scott 1970:221). Hos dem er dette menneske ofte en dissonans-søger snarere end en konsonans-søger – en der stræber efter konflikt snarere end konsensus – og det er i de deraf følgende kampe om identitetskrav, tidsforståelser, territorialfordringer eller situationsdefinitioner, at relativt stabile sociale ordener opstår: "Enhver undersøgelse, der udføres i regi af det absurdes sociologi, foretages med den samme grad af forundring over, at den sociale orden eksisterer. *Den undren over eller mysteriet om, hvordan den sociale orden på en eller anden måde opstår fra det kaos og den konflikt, der forudsættes af en iboende meningsløshed, udgør motivationen for studiet af sociale fænomener*" (Lyman & Scott 1970:9; original kursivering). Det er denne forundring, der udgør afsættet for de absurde sociologers studier af social orden og sammenhængskraft i mikrokontekster. Svaret på, hvordan samfundet hænger

sammen, hvordan social orden skabes (men også potentielt undermineres), skal hos de absurde sociologer således findes et andet sted end i de traditionelle makroorienterede og ofte funktionalistiske forklaringer: "Et svar på dette makrosociologiske problem kan på frugtbar vis udforskes i analysen af de mindste af interpersonelle ritualer og i selve det, de fleste ritualer udgøres af" (Lyman & Scott 1970:111). Det er f.eks. forklaringer, undskyldninger, ærbødigheder og høfligheder, kampe, krænkelser og konflikter, forhandlinger osv., der udspiller sig i hverdagslivets ansigt til ansigt-interaktion.

Ikke blot konflikt, men også magt er centralt for de absurde sociologer, selv – eller særligt – i forhold til de forskellige mikrokontekster, som de undersøger – magt forstået som muligheden for at gennemtrumfe sine krav eller fordringer trods modstand fra andre parter. I et moderne demokratisk og pluralistisk samfund er magten imidlertid ikke lige fordelt, og Lyman og Scott omtaler faktisk eksistensen af et oligarki eller en dominerende elite, hvis værdier og normer har større sandsynlighed for at påvirke sociale situationer og andres liv end andre. De gengiver desuden Peter L. Berger og Thomas Luckmanns ord om, at "den, der har den største kæp, har også den største sandsynlighed for at gennemtvinge sin situationsdefinition" (Lyman & Scott 1970:66), og at "i forhold til ansigt til ansigt-interaktion er der ingen overgreb uden ofre" (Lyman & Scott 1970:40). Magt er således et kardinalpunkt for deres analyse på en måde, som mange andre hverdagslivssociologier ikke udfolder.

Nogle af de konkrete substantielle områder, hvor det absurdes sociologi var innovativ og endda banebrydende i forhold til at tilbyde og generere begrebslige rammer til at forstå social orden og sammenhængskraft på mikroplan er f.eks. i forhold til at forstå hverdagslivet som spil (ansigtsspil, relationsspil, udnyttelsesspil og informationsspil), tidsspor (humanistiske, fatalistiske, kontinuerlige og episodiske), territorier (offentlige, hjemlige, interaktionelle og kropslige), accounts (undskyldninger og forklaringer) og en lang

række endnu mere specifikke begreber. Alle disse begrebsapparater kan med fordel anvendes i konkrete studier af mikroniveauet, samtidig med at samfundsforskere, der benytter en absurd tilgang, inden for deres egne respektive områder kan videreudvikle og udbrede kendskabet til disse perspektiver.

MENING MIDT I MENINGSLØSHEDEN

Der er – trods de åbenlyse muligheder for at trække på teoretisk og begrebslig indsigt fra absurd tænkning – til stadighed ikke mange studier, der er udført direkte med det absurdes sociologi som afsæt, og så vidt jeg ved slet ikke på dansk grund. Her vil jeg imidlertid kort omtale to studier, som måske kan inspirere andre til at udvise mod til at udføre undersøgelser, som trækker på en absurdistisk tænkning i forhold til at forstå menneskers meningskabelse og sociale konstruktion af sammenhæng på mikroniveau.

Det første studium er af Dragan Milovanovic og Jim Thomas (1989), der ved hjælp af omfattende interviewmateriale blandt isolationsindsatte i maksimalt sikrede fængsler i USA undersøgte såkaldte 'fængselsadvokater' (*jailhouse lawyers*) – altså indsatte, der vedvarende, enten ved selv at føre sagen eller ved at benytte sig af beskikkede advokater, forsøgte at få omstødt deres domme eller opnå bedre forhold i fængslet. De fandt mening og sammenhæng i et dehumaniseret liv i indespærring gennem appeller til den selv samme lovgivning, som i første omgang fik dem dømt. I stedet for blot at vælge at henslæbe et passivt fængselsliv i isolation forsøgte de gennem aktiv indgriben og kreativ modstand mod systemet og myndighederne, men stadig gennem lovgivningen, at skabe fundamentet for et meningsfuldt liv. De forsøgte at opløse deres egen magtesløshed og transcendere den repressive institutionelle absurditet, som et liv bag tremmer udgør, hvor handlefriheden er begrænset, og hvor fordringer på identitet, territorier, tid og mening er underlagt udefrakommende restriktioner. Kendetegnen- de for disse 'fængselsadvokater' var desuden, at de ikke kun på egne vegne – men også på vegne af medindsatte – forsøgte at

skaffe forbedrede forhold, appellere domme til de formelle instanser eller gøre indsigelser mod de beslutninger, man fandt uretfærdige. Det drejede sig således om at transformere personlige afsavn til institutionelle eller strukturelle problemstillinger, som kunne behandles juridisk. På den måde blev den individuelle, og ofte ensomme, kamp mod systemets undertrykkelse og menneskets afmægtighed til en kollektiv og mellemmenneskelig kamp mod absurditeten. Milovanovic og Thomas' studium kan ekstrapoleres til andre sammenhænge, hvor mennesker, der oplever indespærring og begrænset frihed til udfoldelse, aktivt og reflektivt forsøger at modvirke og gøre modstand mod dehumanisering.

Et andet eksempel på anvendelsen af en absurdistisk tilgang er Joanne M. McDavitts (1999) ph.d.-afhandling, hvori hun indgående skildrer, hvordan det føles for hjemvendte amerikanske krigsveteraner fra Vietnam-krigen (det kunne i og for sig lige så godt være fra krigen i Irak eller Afghanistan) at befinde sig i et samfund, der ikke har meget forståelse for de frygtelige oplevelser, de har været igennem, og som ikke levner megen sympati for det offer, de har bragt for deres land. Det samme tema udfoldes for øvrigt mesterligt i Oliver Stones film *Born on the 4th of July*, hvor det skildres, hvorledes hjemkomsten til USA efter krigen var alt andet end heltemodig, og hvordan dette ledte mange krigsveteraner ud i hjemløshed, misbrug, vold og selvmord. McDavitt beskriver, hvordan der eksisterer en dyb indre spænding mellem disse mennesker (den subjektive kultur) og det omkringliggende samfund (den objektive kultur), som man finder beskrevet i de fleste absurde filosofers og poeters skrifter, og som også genfindes hos Georg Simmel i hans beskrivelse af den objektive kultur, der gradvist udrader den subjektive kultur – det han male- risk kalder 'kulturens tragedie'. På mange måder var Vietnam-krigen også den vestlige kulturs tragedie, fordi den tydeliggjorde den indre spænding og de uforløste paradokser, der er indbygget i krigens logik – man sendte mennesker af sted, som ikke ville af sted, og man modtog dem igen, uden at ville kendes ved dem. Denne

spænding skal forløses – der skal skabes mening i meningsløsheden – og det forsøger de hjemvendte krigsveteraner hver især ved på en mangfoldighed af måder at få en tilværelse til at hænge sammen i skyggen af den irrationalitet, som den amerikanske administration med sine konstante retfærdiggørelser af krigen vedvarende forsøgte at skabe i befolkningen. Deres oplevelse af verden er som konsekvens fragmentarisk, og de må derfor vedvarende forsøge at få den til at koagulere til en meningsfuld helhed, for bl.a. at holde selvmord, alkoholisme og andre selvdestruktive forhold fra livet. McDavitt trækker i sin afhandling på interviews med krigsveteraner og på deres digte, dagbøger og krigsberetninger for at kaste lys over, hvorledes de formår at skabe mening i en absurd verden, der forekommer alt andet end meningsfuld. Fundene i McDavitts studium kan, ligesom i forbindelse med det foregående om fængselsfanger, også finde anvendelse uden for dets specifikke kontekst i alle de situationer, hvor mennesker oplever fremmedgørelse eller modsætning mellem dem selv og det omkringliggende samfund.

Som disse to studier viser, kæmper mennesket i det absurdes sociologi konstant – mod sin omverden og mod sig selv. Mennesket forsøger at finde mening i selv de mest meningsløse situationer og håbløse livsvilkår. Det kæmper på kreativ og aktiv vis for at skabe en meningsfuld tilværelse konfronteret med til tider umenneskelige livsvilkår. Den ydre modsætning mellem individ og samfund afspejles således i den indre modsætning i det enkelte menneske mellem muligheder og begrænsninger. Sammenhængskraften er ikke blot noget, der findes *uden for mennesket* – ude i samfundet. Det er noget, der også tager sit afsæt *i mennesket* – i at menneskets møde med samfundet er meningsfuldt. For de mennesker, der ikke formår at skabe mening og sammenhæng i verden gennem strategiske eller dramaturgiske tiltag, forbliver den meningsløs og usammenhængende. Lyman og Scott skriver om dem: “Den type af mennesker er de undertrykte, de forkuede, mennesker, der bevæger sig rundt i en tilstand af fortvivlelse ... De

lever i en anomisk verden ... De har deres ind- og udgange i livet, men disse er forudbestemte og ufrivillige” (Lyman & Scott 1970:23). For dem, der ikke bliver opslugt af anomi og meningsløshed forsvinder absurditeten dog ikke – men man holder den på afstand. Som Albert Camus slår fast i sin *Sisyfosmyten*: “Der er en metafysisk ære forbundet med at udholde denne verdens absurditet. Erobringer og rollespil, mangfoldige forelskelser eller absurd revolte er alle en hyldest, som mennesket yder til sin egen værdighed, i en kamp, som han på forhånd har tabt” (Camus 1955/2000:86). Man kan således ikke udrydde absurditeten – kun momentant suspendere eller transcendere den. Absurditeten – og dermed også den sociale ordens meningsløshed – er et evigtgyldigt aspekt af menneskets væren i verden. Helten i det absurdes sociologi er derfor skaberen af sin egen sammenhængende sociale orden – mennesket, der siger nej, ‘oprøreren’, der nægter at knægtes, som Camus kaldte ham. Men i det absurdes sociologi er det heroiske menneske hverdagsmennesket, ikke en eller anden særlig lederskikkelse eller moralsk ophøjet person. Det er os alle – eller de fleste af os – forundt at skabe mening, der hvor ingen mening er. De, der ikke formår det, bliver taberne i den sociale interaktion.

DEN MIKROSOCIOLOGISKE FANTASI

I det ovenstående har jeg argumenteret for, at en besvarelse af spørgsmålet om social orden og sammenhængskraft ikke nødvendigvis – eller udelukkende – skal søges i den makrosociologi, der er optaget af strukturer, institutioner, systemer, socialisering, de ‘store’ og skelsættende begivenheder i verdenshistorien eller i andre forholdsvis abstrakte fænomener, der samtidig ofte fordrer belysning gennem omfattende komparative og/eller kvantitative studier, og som, på den ene eller anden måde, hævder, at samfundet skabes og holdes på plads ‘fra oven’. Jeg har derimod forsøgt at vise, at besvarelsen af spørgsmålet om den sociale orden og om sammenhængskraft mindst lige så frugtbar kan søges i mere mikro-orienterede perspektiver, hvoraf jeg her har fokuseret på

det absurdes sociologi, fordi det er en stærkt overset tilgang i dansk sociologi. Det absurdes sociologi lokaliserer således svaret på social orden og sammenhængskraft i den myriade af dagligdagskampe og konfliktsituationer, som mennesker vedvarende bevæger sig ind og ud af. Samfundet holdes sammen af mennesker, der i udgangspunktet hver især – strategisk, kreativt og til tider endda kynisk – søger deres egen mening i livet, fordi verden – i sig selv – ikke har nogen objektiv mening. Det er således i tilværelsens uafvendelige absurditet, at kimen til social orden og sammenhængskraft skal lokaliseres. Det absurdes sociologi myndiggør samtidig mennesket til selv at skabe mening og sammenhæng i verden i stedet for at reducere det til en – med Harold Garfinkels ord – *cultural dope*.

Man kan, og bør, naturligvis rejse en række berettigede kritikpunkter af denne mikrotilgang. Her vil jeg imidlertid kun omtale tre. For det første kritikken af en vis konservatisme i det absurdes sociologi – at den beskrivende analyse, som absurdisterne tilbyder, ikke grundlæggende udfordrer eller forandrer virkelighedens beskaffenhed – f.eks. medvirker til at minimere social ulighed, uretfærdighed eller lignende. Dette er i og for sig ganske korrekt og ganske tilsigtet, for de absurde sociologer udtrykker eksempelvis konsekvent, hvordan “den absurde sociolog, gennem sin beskrivelse af samfundet, gennem sin vedvarende udfoldelse og belysning af de forskellige former for social orden, kan opfordre mennesker til at bygge deres drømmes verdener, men han kan ikke bygge dem for dem” (Lyman & Scott 1970:10). Den absurde sociologi er deskriptiv, ikke interventionistisk, den beskriver verden, men er ikke optaget af at forandre den. Samtidig mener jeg dog, at der er muligheder for at skabe en mikropolitisk sociologi baseret på et absurdistisk perspektiv, der tager hverdagslivets politik, som den udspiller sig mellem mennesker, alvorligt. For det andet en udpræget subjektivismen – at individuelle situationsdefinitioner og handlingsstrategier er det, der udgør omdrejningspunktet for analysen. Dette er også en korrekt kritik, men man skal dog

erindre, at disse individuelle situationsdefinitioner og handlingsstrategier hos de absurde sociologer faktisk aktualiseres inden for rammerne af et pluralistisk moderne samfund, hvilket bevirker, at de tilgængelige og forekommende situationsdefinitioner eller handlingsstrategier i en vis forstand er rammesat af det omkringliggende samfunds normer, værdier og sandsynlighedsstrukturer. Slutteligt kan man, som direkte konsekvens af det foregående kritikpunkt, ligeledes spore en markant situationisme – at sociale situationer har analytisk forrang – i det absurdes sociologi, der bevirker, at makroforhold og andre mere strukturelt betingede komponenter, som fx habitus, socialisering, institutionelt pres og strukturel tvang, der befinder sig uden for den situationelle og episodisk udfoldede samhandlingsorden, i vid udstrækning negligeres. Denne kritik er i og for sig også berettiget, om end Lyman og Scott dog betoner, hvordan “situationen ikke opstår uden forbindelser til fortid og fremtid. Snarere medbringer mennesket sine erindringer, sine sanser, sine ønsker, håb og drømme. Og hvis det ikke har nogen særlige ønsker eller målsætninger for en bestemt situation, kan det bare hen ad vejen hutle sig igennem og sammenstykke den, uden at reflektere for meget over det” (Lyman & Scott 1970:25). Derved er situationer forbundet til fortid og fremtid – og til den ekstrastituationelle kontekst – men det er situation på situation, episode efter episode, der hos de absurde sociologer konstituerer samfundet og udgør sammenhængskraften.

Afslutningsvis skal det således opsummeres, hvordan social orden og sammenhængskraft i det absurdes sociologis samfund opretholdes via kamp, konflikt og strategi i hverdagslivets mikrounivers. På denne måde tilbyder de absurde sociologer et passende korrektiv eller alternativ til mere makrosociologiske besvarelser af spørgsmålet om social orden og sammenhængskraft - samtidig tilbyder de et korrektiv eller alternativ til mindre magt- og konfliktorienterede hverdagslivssociologier som fænomenologi og symbolsk interaktionisme.. Det betyder dog ikke, at et vist konsensus og en vis stabil orden ikke kan

opstå som følge af kampe og konflikter – men det betyder, at forudsætningen for social orden i et pluralistisk samfund faktisk er det modsatte af orden – nemlig uorden. Således kunne man gentage Henri Bergsons betragtning fra *Creative Evolution* om, at “forestillingen om uorden, forstået som fraværet af orden, må derfor analyseres først”. Desuden ligger der også en filosofisk ballast i det absurde perspektiv, som jeg her har præsenteret, om, at det objektivt ‘gode liv’ er en umulighed, et liv hvor alt giver mening og er lykkeligt, og hvor der hersker fredsommelig konsensus og stabilitet. Ifølge de absurde sociologer er fænomener som konsensus, stabilitet, social orden og sammenhængskraft altid foreløbige, emergerende, under forandring, og det er netop menneskets vedvarende aktive forsøg på at skabe mening i en meningsløs verden, at transcendere det absurde, der udgør tilværelsens inderste væsen.

Afslutningsvis vil jeg gøre filosofen Lionel Rubinoffs ord til mine: “Jeg foreslår, at man konfronterer det absurde ved fantasifuldt at gennemleve det ... Et menneske, som har opnået en kritisk bevidsthed om det absurde, kan derfor siges at have transcenderet det” (Rubinoff in Goodwin 1971:836).

LITTERATUR

- Adler, Patricia A., Peter Adler & Andrea Fontana (1987): “Everyday Life Sociology”. *Annual Review of Sociology*, 13:217-235.
- Barchas, Patricia R. & Sally P. Mendoza (1984): *Social Cohesion: Toward a Sociophysiological Perspective*. New York: Greenwood Press.
- Berger, Peter L. (red.) (1999): *The Limits of Social Cohesion: Conflict and Mediation in Pluralist Societies*. New York: Westview Press.
- Bierstedt, Robert (1974): *The Social Order*. New York: McGraw-Hill.
- Blocker, H. Gene (1979): *The Metaphysics of Absurdity*. Washington DC: University Press of America.
- Camus, Albert (1955/2000): *The Myth of Sisyphus*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Collins, Randall (2004): *Interaction Ritual Chains*. Princeton: Princeton University Press.
- Empey, LaMar T. (1984): “How Is Social Order Possible?”. *Sociological Perspectives*, 27 (3):259-280.
- Esslin, Martin (1991): *The Theatre of the Absurd*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Friedkin, Noah E. (2004): “Social Cohesion”. *Annual Review of Sociology*, 30:409-425.
- Fukuyama, Francis (1999): *The Great Disruption and the Reconstitution of Social Order*. New York: Free Press.
- Gellner, Ernst (1975): “Ethnomethodology: The Re-Enchantment Industry or the Californian Way of Subjectivity”. *Philosophy of the Social Sciences*, 5:431-450.
- Goodwin, Glenn A. (1971): “On Transcending the Absurd: An Inquiry in the Sociology of Meaning”. *American Journal of Sociology*, 76 (5):831-846.
- Jacobsen, Michael Hviid (2005): “Etnometodologi og det absurdes sociologi – hverdagslivets laboratorium”, in Michael Hviid Jacobsen & Søren Kristiansen (red.): *Hverdagslivet – sociologier om det upåagtede*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Jacobsen, Michael Hviid (2008): “The Sociology of the Absurd – An Absurd Man in an Absurd World”, in Michael Hviid Jacobsen (red.): *Sociologies of the Unnoticed: An Introduction to Everyday Life Sociology*. London: Palgrave/Macmillan (under udgivelse).
- Lyman, Stanford M. & Marvin B. Scott (1970): *A Sociology of the Absurd*, 1. udgave. New York: Appleton-Century-Crofts.
- McDavitt, Joanne M. (1999): *Fragments: The Social Construction of the Absurd and the American War in Vietnam*. Upubliceret ph.d.-afhandling, Boston College.
- Milovanovic, Dragan & Jim Thomas (1989): “Overcoming the Absurd: Prisoner Litigation as Primitive Rebellion”. *Social Problems*, 36 (1):48-60.
- Moody, James & Douglas R. White (2003): “Social Cohesion and Embeddedness: A Hierarchical Conception of Social Groups”. *American Sociological Review*, 68 (1):1-25.
- Morano, Donald V. (1972): “The Two Faces of the Absurd”. *Philosophy Today*, 16 (4):254-267.
- Morris, Monica B. (1977): *An Excursion into Creative Sociology*. Oxford: Blackwell.
- Shoham, Shlomo Giora (2006): *Sociology and the Absurd: A Sociology of Critical Encounters*, 2. udgave. Brighton: Sussex Academic Press.
- Simmel, Georg (1998): *Hvordan er samfundet muligt? Udvalgte sociologiske skrifter*. København: Gyldendal.
- Sørensen, Torben Berg (1995): *Makroillusionen – aktører og samfund*. Århus: Forlaget Gestus.
- Wrong, Dennis H. (1994): *The Problem of Order: What Unites and Divides Society*. New York: Free Press.

Michael Hviid Jacobsen er lektor i sociologi ved Aalborg Universitet og medlem af forskningsgruppen CASTOR.